

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประชากรโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 6,070.6 ล้านคนในปี 2543 เป็น 7,851.4 ล้านคน ในอีก 25 ปีข้างหน้าคือ ในปี 2568 ในขณะที่ประชากรไทยก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกันจาก 62.2 ล้านคนในปี 2543 เป็น 72.3 ล้านคนในปี 2568 จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของประชากรโลก และประชากรไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่คล้ายคลึงกัน โดยที่ประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นในอัตราที่เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 10.0 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 15.0 ในปี 2568 ในขณะที่ประชากรวัยเด็ก (อายุ 0 – 14 ปี) มีจำนวนลดลงจากร้อยละ 30.1 ในปี 2543 เหลือร้อยละ 24.2 ในปี 2568 แสดงให้เห็นว่า โครงสร้างของประชากรกำลังเปลี่ยนจากโครงสร้างประชากรวัยเด็กในอดีต เป็นประชากรวัยสูงอายุหรือสังคมผู้สูงอายุในอนาคต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

ประเทศไทยโครงสร้างประชากรกำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือจำนวนประชากรผู้สูงอายุได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว สถาบันวิจัยประชากรและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ระบุว่า จำนวนประชากรทั้งประเทศ มีประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ประมาณ 7,274,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.47 ของประชากรทั้งประเทศ ขณะเดียวกันแนวโน้มเฉลี่ยอายุขัยของผู้สูงอายุก็สูงขึ้นตามไปด้วย โดยชายจะมีอายุเฉลี่ย 79 ปี ผู้หญิง 82 ปี ทำให้ประเทศไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระยะที่เรียกว่า ภาวะประชากรสูงอายุ (Population Ageing) เช่นเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว การเข้าสู่ภาวะประชากรสูงอายุจะมีผลต่อสภาพสังคม สภาวะเศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพ และสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง ในการปรับกระบวนการทัศน์และโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จำเป็นต้องใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดผลกระทบในทางลบน้อยที่สุดต่อสังคมโดยรวม และประชากรผู้สูงอายุเองในการปรับเปลี่ยนต้องอาศัยเวลาและความพร้อมของสังคม (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545)

ในอดีตนั้น สัมพันธภาพภายในครอบครัวมีบทบาทมากต่อกระบวนการให้การดูแล ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพา เพราะหากมีสัมพันธภาพที่ดี มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน แล้วสามารถบ่งบอกได้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับการดูแลที่ดีจากครอบครัว แต่ในทางกลับกันถ้าหากมีสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ไม่ดีแล้ว จะทำให้เกิดภาวะความเครียดในบทบาทได้ ในกรณีที่ผู้ดูแลอยู่ในวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นบุตรของผู้สูงอายุที่ต้องการดูแลนั้น เกิดความรู้สึกว่าการที่ตนเองต้องตกเป็นผู้ดูแล โดยมีเหตุผลว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องตอบแทนบิดามารดาที่ได้เลี้ยงตนเองมา และรู้สึกถึงความเป็นพันธะที่ต้องดูแล เหตุเหล่านี้ล้วนส่งผลทำให้เกิดความเครียดในบทบาทได้ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2547 : 107 – 108)

สังคมไทยมีค่านิยมในเรื่อง ความกตัญญู ระบบสวัสดิการจึงถูกริเริ่มขึ้นมาตามแนวคิดแบบ “บรรเทาปัญหา” (Residual Model of Social Welfare) สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ. 2483 มีการตั้งกรมประชาสงเคราะห์ขึ้นมาเพื่อจัดสวัสดิการให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ รวมทั้งผู้สูงอายุ ซึ่งไม่ได้ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเกิดความเข้มแข็งหรือพึ่งพาตนเองได้ มีผลให้สังคมเกิดทัศนคติทางลบต่อกลุ่มผู้รับบริการ คือ การถูกมองว่า เป็นภาระของสังคม เป็นคนไร้ค่าขาดศักดิ์ศรี ต่อมารัฐเริ่มเปลี่ยนแนวคิดการจัดสวัสดิการมาเป็นลดการพึ่งพิงจากสถาบัน สร้างความตระหนักเรื่องการพึ่งตนเอง (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2550 : 6) อย่างไรก็ตามครอบครัวในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้การทำหน้าที่ของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุลดน้อยลง และกระทบต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ โดยปัญหาของผู้สูงอายุที่สำคัญ ได้แก่

1. ปัญหาทางด้านสุขภาพกาย ผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาด้านสุขภาพเสื่อมโทรม มีโรคภัยต่างๆ เบียดเบียน ทั้งโรคทางกาย และทางสมอง ผู้มีอายุเกิน 65 ปี มักมีการเปลี่ยนแปลงทางสมอง คือ โรคสมองเสื่อม โรคหลงลืม โรคซึมเศร้า

2. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่มีฐานะไม่ดี ไม่มีลูกหลานดูแลอุปการะเลี้ยงดู อาจจะมีรายได้น้อย หรือรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ อาจจะมีที่อยู่อาศัย ทำให้ได้รับความลำบาก

3. ปัญหาทางด้านความรู้ ผู้สูงอายุไม่มีโอกาสได้รับความรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้เหมาะสมกับวัย และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อให้เข้ากันได้กับเยาวชนรุ่นใหม่

4. ปัญหาทางด้านสังคม ผู้สูงอายุอาจจะไม่ได้รับการยกย่องจากสังคมเหมือนเดิม โดยเฉพาะผู้ที่เคยเป็นข้าราชการตำแหน่งสูงซึ่งเคยมีอำนาจและบริหารแวดล้อม เมื่อเกษียณอายุราชการ อาจเสียดายอำนาจและตำแหน่งที่เสียไป เยาวชนและหนุ่มสาวหลายคนมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้สูงอายุ เห็นคนรุ่นเก่าล้าสมัยพูดไม่รู้เรื่องและไม่มีประโยชน์

5. ปัญหาทางด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจะไม่ได้รับความเอาใจใส่ และความอบอุ่นจากลูกหลานอย่างเพียงพอ ทำให้รู้สึกเหงา อ้างว้าง และอาจจะมีควมวิตกกังวลต่างๆ เช่น กังวลว่าจะถูกลูกหลาน และญาติพี่น้องทอดทิ้ง กังวลในเรื่องความตาย ผู้สูงอายุมักมีอาการเปลี่ยนแปลง เช่น เศร้า เจ็บเมย เอาแต่ใจตนเอง ผู้สูงอายุบางคน ก็ยังมีความต้องการความสุขทางโลกีย์ ซึ่งไม่เหมาะสมกับวัยของตนทำให้ได้รับความผิดหวัง

6. ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว ปัญหาผู้สูงอายุที่น่าเป็นห่วง คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ในอดีตจะเป็นครอบครัวใหญ่ ที่เรียกว่า ครอบครัวขยาย ทำให้มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น และเกิดความอบอุ่น ระหว่างพ่อ แม่ และลูกหลาน ในปัจจุบันครอบครัวคนไทย โดยเฉพาะในเขตเมืองจะเป็นครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ ลูกหลานจะมาทำงานในเขตเมือง ทิ้งพ่อแม่ให้เฝ้าบ้านทำให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่ได้รับการดูแลและได้รับความอบอุ่น ดังเช่น อดีตที่ผ่านมา

7. ปัญหาค่านิยมที่เปลี่ยนแปลง ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงจากภาวะทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม ทำให้เยาวชนมีความกตเวทิต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ น้อยลง ผู้สูงอายุไม่ได้รับการดูแล ต้องอาศัยสถานสงเคราะห์คนชรา ในอนาคตเมื่อประเทศไทยเป็นประเทศอุตสาหกรรมแบบใหม่ สังคมไทยอาจกลายเป็นสังคมตะวันตก คือ ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ไม่มีการทดแทนบุญคุณ บุตรหลานโตขึ้นก็จะไม่เลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อแก่ชรา

เทศบาลตำบลบ้านคลอง เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มีประชากรทั้งชายและหญิง รวมทั้งสิ้น 13,180 คน (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2557) โดยมีจำนวนประชากรผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 780 คน คิดเป็นร้อยละ 6.52 ของประชากรรวม ได้เล็งเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ มีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ กิจกรรมโครงการนันทนาการ การศึกษาดูงานด้านศิลปวัฒนธรรม และดำเนินงานเกี่ยวกับนโยบายการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ตามที่ระเบียบกฎหมายกำหนด ตลอดจนการจัดบริการด้านต่าง ๆ ตามมาตรฐานการจัดบริการเพื่อสงเคราะห์ผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับบริการอย่างทั่วถึงตามมาตรฐาน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุได้ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ และต้องการหาคำตอบว่าผู้สูงอายุมีความพึงพอใจต่อการได้รับบริการในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ของเทศบาลตำบลบ้านคลอง มากน้อยเพียงใด มีความเหมาะสม และสมควรจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขหรือไม่อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำผลการศึกษาวินิจฉัยไปใช้ประโยชน์ในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพทั่วถึง และมีความเป็นธรรมมากที่สุด อีกทั้งเป็นการช่วยเหลือผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถสนองความต้องการ และแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของผู้สูงอายุได้อันจะเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น และประชาชนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในมาตรการการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในมาตรการการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาถึงแนวทางปรับปรุงการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุและผู้พิการที่ได้รับสวัสดิการสังคมในช่วงปี 2556 - 2557 เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ที่ได้มีปรับปรุงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

1. ขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษาวิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจในมาตรการการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในด้านต่างๆ ตามแผนการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบ้านคลอง ปี 2557 ดังนี้

- 1.1 สวัสดิการด้านรายได้
- 1.2 สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย
- 1.3 สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย
- 1.4 สวัสดิการด้านการส่งเสริมการเรียนรู้
- 1.5 สวัสดิการด้านนันทนาการ

2. ขอบเขตในด้านพื้นที่ของการศึกษาวิจัยจะใช้หน่วยวิเคราะห์ คือ ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 5 หมู่บ้าน ได้แก่

- หมู่ที่ 1 บ้านคลอง ตำบลบ้านคลอง
- หมู่ที่ 2 บ้านบางสะแก ตำบลบ้านคลอง
- หมู่ที่ 3 บ้านบางสะแก ตำบลบ้านคลอง
- หมู่ที่ 4 บ้านคลอง ตำบลบ้านคลอง
- หมู่ที่ 5 บ้านคลอง ตำบลบ้านคลอง

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.1 ประชากรที่เป็นเป้าหมายการวิจัย ได้แก่ ผู้สูงอายุที่มีรายชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านและได้ลงทะเบียนผู้สูงอายุไว้ในเขตเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 780 คน

3.2 การกำหนดขนาดตัวอย่าง (Sample Size) การศึกษาครั้งนี้ กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากผู้สูงอายุที่ได้รับเงินสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จากเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก โดยใช้สูตรของยามานะ (Yamane, T. (1967)) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n หมายถึง ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N หมายถึง จำนวนประชากร

e หมายถึง ความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดจากการสุ่มตัวอย่างเท่าที่ยอมรับได้

ในการสุ่มตัวอย่างนี้ ให้มีความคลาดเคลื่อนได้ไม่เกินร้อยละ 5 หรือ 0.05 ซึ่งสามารถคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้

คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้

แทนค่า

$$\begin{aligned} n &= \frac{780}{1 + 780 \times (0.05)^2} \\ &= 264.40 \end{aligned}$$

ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 265 คน และ ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายให้ได้มาซึ่งจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะกำหนดนิยามศัพท์เบื้องต้นไว้ ดังนี้

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีอายุครบ 60 ปี ที่มีรายชื่อบันทึกอยู่ในทะเบียนบ้านและได้ลงทะเบียนผู้สูงอายุไว้ในเขตเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ความพึงพอใจ หมายถึง ความพึงพอใจในมาตรการการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในด้านต่างๆ ตามแผนการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบ้านคลอง ปี 2557 ดังนี้

1. สวัสดิการด้านรายได้
2. สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย
3. สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย
4. สวัสดิการด้านการส่งเสริมการเรียนรู้
5. สวัสดิการด้านนันทนาการ

สวัสดิการ หมายถึง การมุ่งให้เกิดการกินดีอยู่ดีของบุคคลหรือกลุ่มสวัสดิการทั่วไปของชุมชนหรือสังคม ถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดให้มีขึ้นเพื่อประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม

สวัสดิการด้านรายได้ หมายถึง การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับรายได้แก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพ การฝึกอาชีพที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น

สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย หมายถึง การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น การบริการทางการแพทย์ การให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย การตรวจสุขภาพประจำปี เป็นต้น

สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย หมายถึง การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น การจัดหาที่พักอาศัย การจัดศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ การบริการสถานสงเคราะห์ เป็นต้น

สวัสดิการด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ หมายถึง การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับการศึกษาแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น การให้การศึกษาตามอัธยาศัยการให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้และทักษะ ให้แก่ชนรุ่นหลัง การแจ้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การเผยแพร่ข้อมูลด้านสิทธิของผู้สูงอายุ และการฝึกอบรมอาชีพเพิ่มเติม เป็นต้น

สวัสดิการด้านนันทนาการ หมายถึง การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับนันทนาการแก่ผู้สูงอายุและผู้พิการ เช่น การจัดสถานที่ออกกำลังกาย การจัดสวนสาธารณะ การจัดสวนสุขภาพ การส่งเสริมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มลักษณะเครือข่าย เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทราบถึงระดับความพึงพอใจในมาตรการการจัดสวัสดิการสังคม สำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อพัฒนาและปรับปรุงระบบการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. ทราบถึงระดับความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่ส่งผลต่อการเพื่อพัฒนาและปรับปรุงระบบการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. ผลการศึกษาสามารถนำไปเป็นแนวทางปรับปรุงการจัดสวัสดิการสังคม สำหรับผู้สูงอายุของเทศบาลตำบลบ้านคลอง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น